

Konsert i Allhelgonakyrkan den 25:e januari 2025

DVOŘÁKS SLAVISKA DANSER

Antonin Dvořák (1841–1904)

Slaviska danser 1–8, opus 46 (1878)

1. C-dur, *Furiant*
2. E-moll, *Dumka*
3. D-dur, *Sousedská*
4. F-dur, *Sousedská*
5. A-dur, *Skočnā*
6. Ass-dur, *Polka*
7. C-moll, *Skočnā*
8. G-moll, *Furiant*

--- paus ---

Slaviska danser 9–18, opus 72 (1886)

9. H-dur, *Odzemek*
10. E-moll, *Starodávny* (eller *Dumka*)
11. F-dur, *Skočnā*
12. Dess-dur, *Dumka*
13. B-moll, *Špacírka*
14. B-dur, *Starodávny*
15. C-dur, *Kolo*
16. Ass-dur, *Sousedská*

Dvořák var ganska okänd när han började med sina Slaviska danser (*Slovanské tance*), och var ganska fattig (han sade runt 1871 upp sig från jobbet som anställd violast för att helt koncentrera sig på komposition, men tog 1874 anställning som organist), varför han fr. o. m. 1874 ansökte om ett stipendium från österrikiska staten. I kommittén som utsåg stipendiater återfanns Johannes Brahms, vilken imponerades av Dvořáks arbeten. Under de fyra kommande åren fick Dvořák detta stipendium tre gånger. Brahms tipsade också sin förläggare, Fritz Simrock, om den unge tonsättaren, vilken nappade och snart hade publicerat *Mähriska duetter*, vilka snabbt blev väl spridda och uppskattade. Simrock efterfrågade snart några verk med danskaraktär. Dvořák var inledningsvis villrådig om hur han skulle gå till väga, men tog inspiratören Brahms' Ungerska danser som modell. Dock med en avgörande skillnad. Där Brahms utgått från existerande ungerska folkdanser, valde Dvořák i stället att bara utgå från dansernas rytm och karaktär, inte från några etablerade melodier.

Låt oss studera de danser tonsättaren använder lite närmare:

- *Furiant* är en snabb, eldig dans från Böhmen som omväxlande går i två- och tretakt, och därmed har växlande taktslagsbetoningar. Denna tyckte Dvořák (liksom flera andra tjeckiska och tyska tonsättare, t. ex. Smetana och Brahms) om, och använde flitigt; även i pianokvintetten, op. 81, i sin sjätte symfoni och i sin Tjeckiska svit. *Furianten* föregås ofta i tonsättningar av nästa dans att se närmare på...

- *Dumka* har fått sitt namn ifrån ukrainskan. Ordet betyder bokstavligen *tanke*. Ordet är ett diminutiv av *duma*, som är en slavisk (och i synnerhet ukrainsk) episk ballad av tankfull, ofta melankolisk art. 1873–1874 publicerade den ukrainske kompositören Mykola Lysenko en etnologisk studie i Kiev och St. Petersburg, och höll populära föredrag med illustrationer i form av framträdanden av den blinde barden Ostap Veresai, som såväl dansade som sjöng och ackompanjerade sig på stränginstrumentet bandura. Detta spred dansen runt östra Europa. De klassiska tonsättarna, och Dvořák i synnerhet, formade dansen till att stå för ”en instrumentalmusik med växlingar från melankoli till överflöd”. Dumkan brukar i grunden ha en tungfotad, drömmande tvåtaktsrytm, med inslag av tretaktspassager. Dvořáks välkända, fjärde pianotrio i E moll, op. 90 har sex satser, alla i form av en dumka, och så kallas ju denna trio oftast för Dumka-trion.
- *Polka* anses allmänt ha uppkommit på 1830-talet i den del av Böhmen som nu ligger i västra Tjeckien. Dock har vissa musikforskare betvivlat detta och menar att dansen är sprungen ur en ”skotsk vals” eller schottis. Polkan är ju dock i två-takt och mycket livlig. Dansen fick sitt stora genombrott i Paris år 1840, vilket gjorde att den snabbt spreds över hela Europa, och redan 1843 gavs en brevskrivning av en polka ut på svenska. En variant av snabbare polka, utan några hopp, kallas polkett. En annan - i Sverige populär - form är snoan. Namnet Polka kommer av det tjeckiska ordet *pulka*, som betyder halv eller halvsteg (man småhoppar ju fram under dansen). Förutom Dvořák är ju tonsättningar av till exempel far och son Johann Strauss och Smetana välkända.
- *Sousedská* är en relativt långsam böhmisk dans i $\frac{3}{4}$ -takt. Den har en lugn, svepande karaktär och dansas normalt parvis. Förutom Dvořák har även Josef Suk (vilken fö gifte sig med Dvořáks dotter) skrivit Sousedská-musik. En känd Sousedská förekommer i Bedřich Smetanas Brudköpet, där en cirkustrupp framför det som är känt som Komedianernas dans.
- *Skočnā* är en snabb, slavisk folkdans i $\frac{2}{4}$ -takt.
- *Odzemek* har slovakiskt ursprung (kallas Odzemok på slovakiska) och är en solodans för män, vanligen med improviserade inslag. Dansen börjar långsamt och ökar gradvis tempot. Förutom i Slovakien förekommer den i Mähren i östra Tjeckien. Namnet Odzemek är sprunget ur ”od zeme”, vilket betyder från jorden.
- *Starodávny* är traditionell, svepande dans i $\frac{3}{4}$ -takt.
- *Špacírka* är en böhmisk dans i $\frac{2}{4}$ -takt. Den inleds gående, därav namnet, som kommer från tjeckiskans ”*špacírovat*”, att gå omkring, härrörande från det tyska ordet Spazieren (jfr svenskan spatsera).
- *Kolo*, slutligen, är en sydslavisk, rask ringdans, och förekommer i flertalet Balkanländer (i synnerhet i Serbien), liksom i delar av Ungern där den kallas för Kalala. I dansen tar man varandras händer (eller om varandras midjor) och formar en stor cirkel eller flera runt varandra. Trots att grundstegen är lätta att lära så är de avancerade formerna av kolo mycket invecklade med ornament i form av komplicerade steg och synkoperingar. Varje sydslavisk region med självaktning har sin egen form av kolo. Dansen är främst knuten till större sociala eller religiösa evenemang, som till exempel bröllop, och förekommer såväl som man- och kvinnodanser, som för blandade sällskap, och dansas helst iförd folkdräkt.

Avslutningsvis lite om tonsättaren:

Antonin Dvořák var ju framgångsrik i stora delar av Europa redan på artonhundraåttioalet, och for så till USA, där han under åren 1892-1895 anställdes som chefsdirigent för National Conservatory for Music i New York. Han erbjöds en hisnande årslön på \$15 000 (c:a en halv miljon dollar idag), tjugofem gånger mer än vad hans tjänst vid Prag-konservatoriet inbringade. Dock fick konservatoriets chef (Jeannette Thurber) problem med ekonomin och hans lön sänktes efter något år till \$8 000. Det kanske intressantaste med Dvořáks musik är hur han i de senare verken sammansmälter intrycken från amerikansk musik med sin kärlek till de tjeckiska tongångarna. Han är ju en av de relativt få tonsättare som blivit framgångsrik inom så gott som alla klassiska musikgenrer, från sakrala stora körverk, via symfonisk musik och operor ner till intima, delikata kammarmusikverk.

